

ՊԵՐՈՒՆՎԵՆՆԵ

(Մահան Գրոց-Գրոց)ի՝ Գրոց-Գրոց)

Այս տարի Պեթովենի մահուան հարիւր-ամսակն է և ամենուրեք կը տօնուի իւր համերգութիւններու (Symphonie) երգեցողութեան մէջ. յաղթանակէ մ'աւելի գերագոյն փառք մը մարդկութիւնը իրեն կը շնայէ, ոչ թէ արուեստագէտը կամ ազգակիցը միայն, այլ աշխարհն ամբողջ զմայլած, հիացումով կը նայի անոր հանձարին՝ որ ճակատագրի խորհրդաւորութիւնը հազած է և տիեզերական շունչին անհունութիւնն ունի, իր շնաշխարհիկ երգը ոչ միայն կը մոգէ ու կը հմայէ, այլ կը յուզէ և կը լացնէ ալ. անոր մէջ բնութեան գեղէն ու զօրութենէն զատ մննք կը զգանք թրթռացումները կեանքի այն ելեւէջին՝ որ իր սիրտը թշուառացուցեր և կոտորածացուցեր է, իր հոգին մթազներ ու պայծառացուցեր է. որով իր երգը պարզ երաժշտութիւն մը չէ այլ ձուլում բոլոր այն դիւցազներգակ, քնարերգակ և ողբերգակ տարրերուն՝ որ կեանքին ալ նուազը կը կազմեն. ինքը երաժշտութեան բանաստեղծն է:

Պեթովեն ինքնամիտի և տխրազգած նկարագիր մ'ունէր. բիրտ և ախտաւոր հօր մը տմարդի վարմունքին տակ զգաց կեանքի ծայրագոյն դառնութիւնը. առանց կաթիլ մը միսթարանք ունենալու, իր վշտահար և մենասէր հոգին ուժացաւ կեանքէն, ինքզինք հալածուած կարծեց մարդկային ընկերութենէն և ինքն ալ մարդատեսաց մ'եղաւ. այսպէս միլամաղծ և լուռ՝ անջատուած արտաքին կեանքէն, իր էութեան խորը ապրեցաւ «Փեղի համար, Պեթովեն, կ'ըսէ իր անձին, դուրսէն եկող երջանկութիւն չկայ. դու ամէն ինչ ճու մէջդ պիտի ստեղծես. բարեկամ՝

միայն զաղափարական աշխարհիդ մէջ պիտի գտնես »: Եւ սակայն ի բնէ շատ սիրալիր և զորովագութ սիրտ մ'ունէր, բաց՝ կեանքի բոլոր գեղումներուն, սիրոյ և երջանկութեան լոյսին: 1802ին վերջերը եղբայրներուն զրած նամակի մը մէջ, որ իբր կտակ մահուընէն վերջ պիտի բացուէր, այսպէս կ'արտայայտուի. « Դուք որ զիս ատելութեամբ ու դառնութեամբ լի մարդատեսաց մէկը կը համարիք, գիտէք թէ որքան անարդար կերպով զիս կը դատէր, ե՛րանգիտանաք զուր այն պատճառները՝ որ կը հարկադրեն զիս այս տխուր երեւոյթն առնել: Միտքս ու հոգիս մանկութենէս սկսեալ մղեցին զիս բարեսիրտ ըլլալ և միշտ ալ փափագ ունեցայ վեհ ու ազնիւ զործեր կատարելու: Մտածեցէք սակայն որ վեց տարիէ իվեր անդարմանելի հիւանդութիւն մ'եկաւ վրաս ու բոխկննրու ազդեցութեամբ աւելի ծանրացաւ տարուէ տարի յոյսերուս անհետանալը կը տեսնեմ... Եւ աշխարհ եկալ բոցարծարեմ հոգիով, զգայուն խառնուածքով, մարդավաւոր ու ընկերահայտ զորովով. և սակայն կանուխէն ստիպուեցայ առանձնութեան մէջ մենանալ, կեանքս անոք և անօգնական անցնել »: Դժուարին է երեակայնի պայքարը՝ զոր, այս անզուսպ և բորբոքուն հոգին, ստեղծուած լոյսի, սիրոյ և երջանկութեան, մղեց ատելութեան և թշուառութեան խաւարին դէմ. ինք հրաժարելով մարդկային զութեն և զուրգուրանքէն՝ ամբողջութեամբ իր խորհուրդներուն և բնութեան թաքուն զօրութեան մէջ. հոն իր հոգին հողորդակից եղաւ տիեզերքի անհունութեան, գեղեցկութեան ու բարութեան և անով սուկաց իր ցաւատանջ գոյութեան. իր կեանքը զո՛ւ մըրու բնութեան Արարչին, քնար մը՝ Աստուծոյ փառքը երգելով փշրուելու համար: Կրօնական զգացումը Պեթովենի մէջ շատ խոր էր. ան է որ զինք ետ կասեցուց իր տխուր առաջադրութենէն՝ երբ վիշտեբու զառնութենէն յուսակուոր, մտադրեց վերջ դնել կեանքին, ֆրանսական յեղափոխութիւնը միայն զինք քիչ մը խախ-

1. Պեթովենի համառօտ բայց մանրամասն կենսագրութիւնը «Բազմավէպ» օտուած է արդէն մեծ Երաժշտագետ Գրոց-Գրոցի հարիւրամսակէն առիւթ: Տես Բազմավէպ. 1871 (Իթ) Գեկու. էջ. 359-361.

տեց իր այս գաղափարին մէջ. բայց պահ մը եւեթ. երբ խլովթեան հիւանդութիւնը երթալով սաստկացաւ ու արտաքին աշխարհի ծայնները պատարանք մ'իզան իրեն համար, երբ բարոյական վշտակութիւնները իր հոգին բզգռեցին, սրտի խորէն լաց մը բարձրացաւ ու ցաւի հարուածներուն տակ Աստուծոյ գաղափարը աւելի զգալի, աւելի ուժգին և աւելի իմանալի եղաւ, թողունք յետոյ բնութեան զգացումը. այնպիսի սաստկութեամբ կ'ունենար այդ զգացումը, որ գլուխը կը պտտացէր, Աստղագագըդ գիշերուան մը լուսիւրները պնդալիս նուազներ ու բազմաձայն համերգներ կը յայտնէր իր հոգիին մէջ, զոր զգալի չէր կրնալ ծովու կոհակներու մռչչիւնը արտասուելու աստիճան զինք կը յուզէր. իսկ վերջալոյսի կարմրութիւնը զինք կը դեւթէր, Աստուծոյ հոգեբանական երանգներ են որ ուզեցի՞ծն եղան նաև իր երաժշտական գործին։

Պեթովէն սկսաւ շարադրել իր վարժապետներու ազդեցութեան ներքեւ։

Վիեննա ուսուցիչ ունեցաւ Հայտըն և որուն հանդէպ զգաց անկեղծ և զօրաւոր գորով մը, բայց այդ սէրը աւելի արտին մէջ պահեց. այս յայտնի է որ երկու հանճարները զիրար չկրցան հասկնալ։ Պեթովէն արուեստը կը նկատէր քահանայութեան պէս քան մը և արուեստագետին հոգին կը գնահատէր անոր գործէն։ Մինչդեռ իր վարժապետին մէջ սովորական մարդ մը գտաւ, փառասէր և հեշտասէր մէկը, նախանձորդ իր աշակերտին, զոր՝ անշուշտ, իրմէ աւելի կարող ճանչցած էր։ Պեթովէն զգուած, ալ չյանախեց անոր դասերուն և աշխատեցաւ առանձնութեան մէջ։

Իր նախնական գործերը, երգերն ու հասանուազները տակաւին կը կրեն Հայտընի դպրոցին դրոշմը։ Առաջին համերգութեան մէջ ալ դեռ կը զգացուի այդ ազդեցութիւնը։ Պեթովէն կը խռովի այդ կապկպող շղթայուններէն, կ'ուզէ ազատօրէն սլանալ, ճախրել, բայց նորաբոյս թեւերուն զօրութեան վրայ կը տարակու

սի. իր հանճարի ուժին գիտակցութիւնը կատարեալ չէ դեռ. կը ստեղծէ, կը թեւածէ ալ բայց հետեւելով վարժապետին ուրուազրած ուղիդ գիծին։

Երկրորդ համերգութեան մէջ ալ տիրացած է իր հանճարին ու արուեստին ևս. անկախ է ոչ միայն ըմբռնելու և զգալու կերպին մէջ այլ նաև արտայայտելու և զանազին և այդ եղանակն իր անունով պիտի յորժրորուի անկից վերջ։ Ըստեցաւ արդէն թէ թողլուած մարդոցմէ բնութեան կը դիմէր և հոն հրճուանքի յանկարծական յորդուամեր կ'ունենար։ Տղու մը խանդավառութեամբ կը դիտէր ու կը հետեւէր ծիծեռնակներու ծածածու թռիչքին, կ'ունկնդրէր հայելաշարի ջրվէժի մը շտառայուն դաշնակութիւնը, երևակայութեան մէջ երազներ կը վերակոչէր երբ երկնքի կապոյտին վրայէն արևէն գունաւորուած ամպերու փախուստը կը տեսնէր։ Բնութեան խորհուրդին մէջ այս խորասուզումէն կրած բոլոր զգացումները կը նորագործէ ծայններու ամանակով՝ զրպանի անտրական մէջ, դաշնակաւոր ճոռողումներէն կազմելով allegroն, երևակայեալ նաւերու չուէն՝ lentoն, իսկ scherzosոն ցցուն քարերու վրայ ցայտող ջուրի ոստոստումներէն։ Սակայն բնութեան արտաքինութիւնները միայն ծայնագրելով չէր գոհանար. ծիծեռնակներու թեւածումին հետ կը ծայնագրէր անկից իր էութեան մէջ ցոլացուած հոգեկան պայծառութիւնը. երազուած գոգաւոր առաքաստներով նաւերու գնացքին հետ իր իղձերուն և յոյսերուն հայրենաբարդ ձնչիւնը. ջուրի նուագերգութեան կը խառնէր գեղջկական պարերգի զուարթութիւնը։ Այս երկու տարբերուն բարեխառնումը ոչ միայն երկրորդին այլ բոլոր համերգութեանց ալ հիմնական օրէնքը պիտի կազմէ։

Երրորդ համերգութիւնը մեր առջև կը բանայ Պեթովէնի հոգիին մէջ նոր ծալքն ալ, իր տածած անհուն սէրը դիցազնական ու վեհ գործերու, բայց կատարեալ անշահախնդրութեամբ։ Այս դիցազնի գաղափարականին իր ձեռած տեսլը իրագոր

ծուած համարեցաւ Նաբոլէոնի մէջ և անկից ներշնչուեցաւ այդ համերգութիւնը շարադրելու՝ որ դիպագրական կոչուեցաւ Այդ համերգութիւնն իր մէջ հերոսական և խռովիչ բան մ'ունի. կը զգարուի յարձակումի մոլեգնութենէն սարուող մարդոց տիտան ոյժը, յաղթողներու ցնծերգը. մէջը փողերու և շփորաց ձայներու այնպիսի շատաչ մը կայ որ մարդ աչքը զոցելով կը կարծէ նշմարել ռակեմառ դրօշակներ, կարմիր սպառազինուած երիվարներ, ծովու ալիքներուն վրայ դրօշներու փոփոխութիւնը. իսկ ամենէն վերջ maestosoին մէջ զօրապետին ղէմքն է որ կը տեսնուի, բարձրահասակ և լուրջ անձ մը, որ իր առջև գեանամած ամբոխին կը Նայի. իրը Պեթովէն խմացաւ թէ Նաբոլէոն իր ճակատը կայսերական թագով պնծեր է, վերցուց անոր ուղղած ձօնը և անից զրեց Վիլհելմսական համերգութիւն մեն մարդուն մը յիշատակը տոնախմբելու համար։ Ինք անհաշտ էր նոյն իսկ խանդավառութեանց մէջ. կ'ուզէր որ մարդ իր կեանքի ամէն պատահարներուն մէջ միշտ նոյնը մնայ. իրեն համար դիպագ մը պէտք էր մեծանման ըլլալ, վեհ, ազնուական, անփոյթ պատուի և վարձքի, միշտ պատրաստ կոտուի, յաղթանակէն վերջ ալ վայրագօրէն մինակ. Յուսախար աշխարհքէն և մանդէն կուռքերէն, թողոց զանոնք՝ փնտռելու համար անմահական գեղեցկութիւնը. Աստուած և ստեղծուածը։

Հինգերորդ համերգութիւնը (չորրորդին մէջ արտայայտուածը ընդհանուր մտածում մըն է) այդ երկուքին զովարանութիւնն է։ Անոր երեք ժամանակներուն մէջ նախ կը տեսնենք թէ ինչպէս հասունցած սերմերու թրմումի յամր աշխատութեամբ բնութեան բոլոր խորհրդաւոր ոյժերը երկրին արգասաւորութիւնը կը պատրաստեն. յետոյ կ'ունենանք խորհրդապաշտ մտքի թիփշ մը առ Աստուած՝ երբ դաշտերուն վրայ իրիկունը կ'ընէ. հուսկ կը զգարուի ամենախնայաւոր վերջին հատուածին մէջ յաղթանակող կեանքի մը ժայթքող թափը։

Վեցերորդը ծանօթ է իր դաշտային հովուերգական շունչով և թարմութեամբ. թէև առջինէն նուազ գեղեցիկ, բայց շատ լուսաւոր գործ մ'է ուր արտայայտուած բնութեան զգացումը խորապէս նշմարեալ է և կը բարձրանայ մարդկային յուզումի. Եթերերորդը Վալնէր անուանեց «պարի աստուածացումը», նկատելով պարը ծնունդ շափականութեան ու էականերու և իրերու շարժումին մէջ եղած շքեղ դաշնակութեան. Allegrettoին մէջ՝ տարօրէն նկարագրով կազմուած, կարծես մեր աչքերուն առջև կը պարզուի թափօրի մը պատկերը, որուն մասնակցողները կ'անցնին հանգարտ շարժումով, ծանր կեցուածքով և ուսկից կ'անցնին նաև մեր միլամագնութիւնները, գորովները, հանդիսաւոր ցաւերը։

Ութերորդը նրբացած և շնորհալի է, կարծես անգլուրուած, և սիւնագամայն հեզանական ժպիտով. հեղինակի հոգւոյ մանկական պարզութիւնը կը թուի թէ ապրելու նոր հրճուանք ստացեր է։

Ապա կու գայ իններորդը, ամենէն դրդեցուցիչ՝ ուր գործիներու երաժշտութեան կը զօգուի քնարական բանաստեղծութիւնն ալ. Տիեզերական բովանդակ կեանքին քերթուածն է, կեանքին և մահուան նուագը՝ զանազան տեսիլներով ներկայացած, Վալնէրի ըսածին պէս, Allegro maestosoին մէջ կը տիրէ անարկու սարսափ մը, շանթերով լուսաւորուած խաւար մը՝ ուսկից կը բարձրանան ցաւատանջ մարդկութեան հեծեմանքը, դառնակսկիծ տենչանք մը դէպ ի երջանկութիւն, ճակատագրային հրաժարումի հեծկտանք. scherzoին մէջ վայրագ հեշտութիւն մը կայ. adagioն ամենաշքեղ է, թաթախուած կրօնական յուշերով և յուզումով. երկու temaներ միշտ զբոլար կը փոխանակեն մինչև որ մին իր թովիչ մութարանքին մէջ միւսը կ'ընկելուէ. յետոյ կու գայ վերջին հատուածը համերգութեան ահաւոր աղաղակով, թաւուլութիւններու կազմած հարցումներով, արդէն իսկ տեսնուած պատկերներու կրկնեւրումով, Հուսկ մարդոց ձայները լսելի կ'ըլլան. Շիլլէրի Ու-

բախտաբան տաղը իր շողշողուն տողերը կը պարզէ գործինեւու դաշնակութեան վրայ. « Ուրախութիւն, ուրախութիւն. — բոլոր մարդիկ իրարու եղբայր են. — գրկեցէ՛ք զիրար, ո՛վ անթիւ էակներ. բարեւար Աստուած մը կը թագաւորէ աստղազարդ բարձունքին մէջ »:

Այս կէտին է որ իր քնարը խորտակուեցաւ, Հակայ երգողն, անհաս հանճարը գլուխը ծոեց կուրծքին ու դեռ ողջ՝ ինքզինքը իրը մեռեալ լացաւ. ինք որ երաժշտութիւնը լուսեղէն շառայլի մը վերածած էր, ալ չէր կրնար լսել իր դաշնակութեանց թրթռացումները: Կոյր էր տեսնելու այն պայծառութիւնը որով կ'ապրէր, վասն զի ցաւը ուզէի իր սեւաջող ձեռքերով գոցել ընդմիջա անոր ականջները, իբր թէ անով կարենար հոգւոյն աչքերն ալ փակել: Ինք ի զուր՝ կոտորեւ լուսասիւնան, ուժգին զարկաւ դաշնամուրի ստեղներուն. զուր տեղ մեծածախն աղաղակեց իր իրաւունքը արտայայտուելու, ըսելու. տակաւին իր հոգւոյն մէջ անհամար քերթուածներ փակ մնացած էին, կը վրդովէին, կ'ուզէին արտագեղուիլ: Երբեք ձայն մը չթափանցեց իր հոգւոյն լուսեան մէջ՝ ուր արդէն յղացեր և յօրինած էր վերջին համերգութիւնն ալ. անհնաւ հրաշք մը:

Ալ մինակ էր իր երգի և ձայնի աշխարհին հետ, անկից վերջ ինք բնաւ չժպտեցաւ. աւելի ճիշտ, ունեցաւ համակամողի մը դալուկ ժպտը՝ երբ մահը վրայ հասաւ. 1827ի մարտ 26ին էր:

Այսպէս Պեթովէն բոլորովին թաղուեցաւ խուլերու և համբերու փոշոտ ընտանիքին մէջ, ինք՝ որ լոյսի ու ձայնի համար ծնած, համերգութեանց մէջ արծառնալու էր երաժշտութեան սիեզերական պատմութիւնը, Ունի բազմաթիւ մանր գործեր ալ, ինչպէս և թատրերաժշտութիւն մը *Fidelio* անունով. սակայն ինչ որ անոնց մէջ ուրուագրուած է, արդէն մեծ ծաւալով և շունչով կը պարունակուին համերգութեանց մէջ. ասոնցմով ինք կանգնեցաւ յուշարձանի մը պէս ան-

մահական գեղեցկութեան սահմանին վրայ, ուսկից յետոյ անկումը անխուտափելի էր:

ԳՐԱԽՕՍՈՒԿԱՆ

« ԶՈՐՍ ԱԻԵՏԱՐԱՆՆԵՐԸ »

(Գրից Ղեւոնդ Եղ. Դեւրեան. Բ. Դ. Գ. Փարիզ 1926)

(Շար. տես Բազմ. 1927, էջ 22)

Դուրեան Սրբազան մէն մի Աւետարան՝ չի յատուկ առաջադիր նպատակէն առիթ առնելով իւր պատմական քննութիւններն հոգեւոր յորդորով մը կը վերջացնէ, որոնց մէջ նկատողութեան և դիտել տալու արժանի կէտեր մը միայն անցողակի պիտի չօջափենք, լոկ ճշմարտութեան անբռնաբարելի իրաւունքներն պաշտպանելու համար, այսու վստահ ենք թէ նոյն ինքն Սրբազանին հաճոյք մ'ըրած պիտի ըլլանք, քանի որ իւր իսկ վիճակով ճշմարտութեան սիրող մ'է:

Այսպէս Մատթէի մէջ ևս Յիսուսի մեւսիայութեան զափափարին հետ հաւասարապէս շեշտուած է անոր աստուածութիւնը, ինչ որ ոչ միայն անտեսուած է այլ անուղղակի կը մերժուի Սրբազանէն (տես էջ 20—24):

Ինչպէս անհասկնալի է հեղինակին միտքը երբ կը գրէ « Երկնքի պէտք է հաւատալ, այսինքն պէտք է հաւատալ Գաղափարական քաջաորութեան »:

Դարձեալ Հազարամէից մուրուրութեան յիշատակութեան վերջ երկզիմի միտք մ'ուներն այս տողերը. « Ի՞նչ և զժողդարար զեռ Եկեղեցիներ կան որ կը սպասեն երկրորդ ցայտաւոր »: Միթէ Սրբազանն ալ եկեղեցոյն ուղղափառ Ս. Հարց և մեր իսկ համայն ազգային Ս. Հայրապետաց մտքին համեմատ, չի սպասեր Ընդհանրական Եկեղեցոյ հետ երկրորդ կամ յետին ցայտեան